

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2025.34.266>

УДК 94(4)327[Н. Зарудна+А.Фотига]

Ірина Матяш

д-р. іст. наук, проф. пров. наук. співроб.
Інститут історії України НАН України
01001, Україна, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4
Studium Europy Wschodniej
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, Polska
E-mail: imatias18@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7565-1866>
Scopus ID: 57222486175

ПЕРШІ ЖІНКИ В КЕРІВНИЦТВІ МЗС УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ (НАТАЛЯ ЗАРУДНА, ANNA FOTYGA)

У статті висвітлено діяльність перших жінок на керівних посадах у зовнішньополітичних відомствах Польщі та України. В Україні перша жінка на посаду в керівництві МЗС, а саме, на посаду заступника Державного секретаря, була призначена на 1 жовтня 2002 р. Цю посаду обійняла Наталя Зарудна, невдовзі перша жінка — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Данії і Німеччині та на чолі Центру ОБСЄ в Астані.

У Польщі жінка вперше обійняла посаду Міністра закордонних справ 2006 р. Призначення Анни Фотиги на цю посаду вважали політично обґрунтованим. Пані Міністр мала тривалу політичну кар'єру як представниця партії «Право і справедливість». Утім вона мала досвід роботи у сфері зовнішньої політики — була Державним секретарем МЗС, депутатом Європарламенту (працювала в Комісії закордонних справ) і віцепрезидентом міста Гданська (відповідала за міжнародні питання). Після завершення міністерської каденції Анна Фотига перебувала три каденції в Європарламенті, де демонструвала принципову позицію підтримки України.

У висновках статті наголошується, що обидві унікальні жінки, попри різний професійний шлях і посади, які вони обіймали в керівництві, мали багато спільного в цінностях, підходах до самоорганізації і ставленні до своїх обов'язків.

Ключові слова: жінки в дипломатії, Наталя Зарудна, Анна Фотига, дипломатична служба, Польща, Україна.

Iryna Matiash

Doctor of History, Professor, Leading Researcher
Institute of History of Ukraine
the National Academy of Sciences of Ukraine
4, Mykhailo Hrushevskyyi Street, Kyiv, 01001, Ukraine
Centre for East European Studies
University of Warsaw
26/28, Krakowskie Przedmieście Street, Warsaw, 00-927, the Republic of Poland
E-mail: imatiash18@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7565-1866>
Scopus ID: 57222486175

FIRST WOMEN IN THE LEADERSHIP OF THE MINISTRIES OF FOREIGN AFFAIRS OF UKRAINE AND POLAND (NATALIA ZARUDNA, ANNA FOTYGA)

The article highlights the activities of the first women in leadership positions in the foreign affairs ministries of Poland and Ukraine. In Ukraine, the first woman to take a leadership position at the Ministry of Foreign Affairs, namely as Deputy State Secretary, was appointed on October 1, 2002. This position was held by Natalia Zarudna, who soon became the first woman — Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador of Ukraine to Denmark and Germany and head of the OSCE Center in Astana.

In Poland, a woman first held the position of Minister of Foreign Affairs in 2006. The appointment of Anna Fotyga to this position was considered politically justified. The Minister had a long political career as a representative of the 'Law and Justice' party. However, she also had experience in the field of foreign policy — she was the State Secretary of the Ministry of Foreign Affairs, a Member of the European Parliament (working in the Foreign Affairs Committee), and the Vice President of the city of Gdańsk (responsible for international issues). After completing her ministerial term, Anna Fotyga served three terms in the European Parliament, where she demonstrated a principled position in support of Ukraine.

The article concludes that both unique women, despite their different professional paths and positions in management, had much in common in terms of values, approaches to self-organisation and attitude towards their duties.

Keywords: *women in diplomacy, Natalia Zarudna, Anna Fotyga, diplomatic service, Poland, Ukraine.*

Вступ

2025-й рік українська й польська дипломатичні служби розпочали, маючи у зовнішньополітичних відомствах приблизно рівну кількість жінок на керівних посадах. Так, у Міністерстві закордонних справ Республіки Польща до складу керівництва з 9 осіб входило дві жінки. Від 10 січня 2024 р. посаду державного секретаря (*podsekretarz stanu*) обіймала доктор юридичних наук Хенрика Мосцічка-Дендис (*Henryka Mościcka-Dendys*) — кар'єрна дипломатка, вдруге призначена на цю високу посаду, Надзвичайний і Повноважний Посол Польщі в Данії (2015–2020), радник Посольства Польщі в Німеччині (2007–2011), директор департаменту Європейської політики МЗС (2012–2013), член ради Фондації польсько-німецької співпраці (2011–2016). 17 січня 2024 р. на посаду державного секретаря була призначена громадська й політична діячка, соціолог Анна Радван-Рьореншеф (*Anna Radwan-Röhrenscheff*) — очільниця польського Фонду Роберта Шумана в 2007–2015 рр., директорка Інституту Броніслава Коморовського в 2016 р. і авторка монографії «Шуман і його Європа» (2015), засновниця Інституту *In.Euro* (2017). Саме вона ініціювала присвоєння одному з залів у будинку МЗС імені першої жінки-дипломата Казімери Іллаковичівни. У керівництві МЗС України з 8 осіб від 29 жовтня 2024 р. посаду заступника міністра обіймає правознавиця й кар'єрна дипломатка Мар'яна Беца, у 2018–2023 рр. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Естонії. З 21 грудня 2024 р. вона очолює також Національну комісію України у справах ЮНЕСКО. Жіночий склад керівництва польського й українського зовнішньополітичних відомств має переважно подібні функції, зокрема відповідальність за організацію інформаційно-просвітницької діяльності, співпрацю з міжнародними організаціями, координацію публічної і культурної дипломатії, взаємодію з діаспорою. Через розв'язану Росією в лютому 2014 р. гібридну війну й окупацію Кримського півострова в Україні сформувався специфічний напрям діяльності першого заступника міністра МЗС України, який полягав у координації роботи міжнародного механізму з деокупації Криму «Кримська платформа», реалізації стратегії її розвитку.

Кількість жінок у керівному складі апарату міністерств теж подібна. В МЗС Польщі на посадах керівників бюро, департаментів, інспекторату, політичного бюро міністра (всього 32 структурні підрозділи, включаючи Дипломатичну академію) працює 16 жінок. 13 жінок керують департаментами, управліннями, секторами з 33 структурних підрозділів (без урахування Дипломатичної академії імені Геннадія Удовенка при МЗС України та Українського інституту, підпорядкованих МЗС) в українському зовнішньополітичному відомстві. В обох міністерствах підрозділи протоколу й публічної дипломатії очолюють жінки. У складі керівництва української

Дипломатичної академії немає жінок, а очільник польської Дипломатичної академії має двох заступників — жінок. Такі кількісні характеристики (звісно, вони не стали й зазнають змін) засвідчують помітні зміни, що відбулися впродовж останніх років в українській і польській дипломатичній службі щодо призначення жінок на керівні посади. Ще кілька років тому дослідники й експерти в обох країнах констатували перешкоди в кар'єрному просуванні жінок-дипломаток через гендерний стереотип професії¹. А перші жінки в керівництві міністерств закордонних справ як у Польщі, так і в Україні з'явилися лише на початку 2000-х років.

Наталя Зарудна. Пані заступник Державного секретаря МЗС

В Україні перша жінка на посаду в керівництві МЗС була призначена 1 жовтня 2002 р. У цей час у структурі українського зовнішньополітичного відомства з'явилися посади Державного секретаря і Державного секретаря з європейської інтеграції та їхніх заступників. Посаду Державного секретаря обійняв Юрій Сергеев, а його заступників — Володимир Сльченко та Іван Кулеба. Державним секретарем з європейської інтеграції став Олександр Чалий, його заступниками — Олександр Моцик та Ігор Харченко. Відповідно до Указу Президента України ще одним заступником державного секретаря в цьому чоловічому мікроколективі було призначено Наталю Зарудну². Вона працювала в МЗС України від 1992 року (фактично від початку формування дипломатичної служби незалежної держави) і користувалася авторитетом серед колег.

Цікаво, що професія дипломата не була її дитячою мрією. 1973 року Наталя Зарудна закінчила факультет романо-германської філології Київського державного університету імені Тараса Шевченка, за фахом філолог, викладач англійської та іспанської мов. Набуті знання визначили професійний шлях — упродовж майже 20 років талановита випускниця працювала гідом-перекладачем англо-американської групи створеного Управління/Головного управління з іноземного туризму при Раді Міністрів, а після його реорганізації в 1983 р. — Київського відділення Державного комітету СРСР (Держкомінтурист). У ті роки на тлі сприятливої міжнародної ситуації почав активно розвиватися міжнародний туризм, запроваджувалися різні форми культурного співробітництва (книжкові та художні виставки, Дні культури, Дні міст, Тижні кіно, гастролі театрів), обмін студентами та науковцями між навчальними закладами й науковими установами, творчими колективами, проводилися заходи в межах Руху поріднених міст і заходи під егідою ЮНЕСКО. До того ж зростала купівельна спроможність населення, збільшувалася тривалість відпусток, удосконалювалося транспортне обслуговування. Зокрема на початку 1970-х рр. українські міста щорічно відвідували близько 45 тис. болгар-

ських туристів та 90 тис. польських³. До організації візитів в українські міста урядових делегацій своїх країн, груп та окремих спеціалістів у галузі промисловості й сільського господарства, спортивних колективів, діячів культури і науки долучалися іноземні консульства в Києві. Відтак співробітники туристичної сфери, підпорядкованої управлінню, мали багато роботи з туристичними групами іноземців. До виконання обов'язків приймання й обслуговування всіх супровідних осіб і журналістів під час візитів різного рівня залучалися співробітники Держкомінтуриста⁴.

Зокрема Наталя Зарудна супроводжувала як перекладач дружину американського Президента Барбару Буш під час візиту Президента США Джорджа Буша до Києва 1 серпня 1991 р. Для гості такого рівня, яку навіть радянські спецслужби знали як розумну, відверту, впевнену в собі людину, вимагався супровід найвищої кваліфікації. З подій того дня після суперечливої промови Дж. Буша у Верховній Раді УРСР, в якій він відмовляв українців від проголошення незалежності й наголошував, що поняття «свобода» не тотожне поняттю «незалежність», у пам'яті майбутньої дипломатки залишилася демонстрація незгоди багатьма народними депутатами з його закликами зберегти СРСР. До відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. і підтвердження майже всім народом (90,32% громадян) Акта проголошення незалежності під час Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. та визнання цього факту зарубіжними країнами залишалося зовсім мало часу. Упродовж другої половини 1990 р., після оголошення 16 липня Декларації про державний суверенітет, намір створити консульства в Україні виявили Греція, Велика Британія, Австрія, Туреччина, Японія, Франція та інші країни.

Як згадує Наталя Зарудна, «перший і дуже цікавий дипломатичний досвід» вона отримала у представництві Великої Британії⁵. Велика Британія заявила про намір відкрити консульство в Києві з консульським округом, що відповідав усій території України, у зв'язку з планами про розширення торговельно-економічного співробітництва та зростання кількості поїздок британських громадян в міста тоді ще офіційно Української РСР⁶. Радянська сторона намагалася продовжувати грати роль розпорядника долі УРСР, наголошуючи, що Україна є республікою СРСР, і всі питання дипломатичних відносин мають вирішуватися через союзне зовнішньополітичне відомство. Відтак генконсульство в Києві Лондон мав відкривати відповідно до радянсько-британської консульської конвенції 1968 р. та Віденської конвенції про консульські зносини 1961 р. Такий алгоритм погодив радник-посланник посольства Великої Британії у Москві Д. Логан 30 жовтня 1991 р. під час візиту до МЗС СРСР і зустрічі з заступником начальника Другого європейського управління В. Красновим⁷. МЗС УРСР отримало ноту з пропозицією про встановлення консульських

зносин із Великою Британією шляхом підписання Меморандуму про взаєморозуміння та відкриття консульської установи в Києві⁸. Створення консульської установи передбачало дотримання принципу взаємності, хоч без обов'язкової синхронності у відкритті установ, що мало бути зафіксовано в двосторонньому документі. Проте британська сторона не мала наміру на той момент встановлювати офіційні відносини з радянськими республіками, але дипустанова розпочала діяльність у листопаді 1991 р.

Продовжували своє існування також створені впродовж кінця 1940-х — 1980-х рр. генеральні консульства соціалістичних країн і країн соціалістичної орієнтації: ПНР, ЧССР, НРБ, СФРЮ, Угорської Народної Республіки, СРР, Куби, НДР, Монголії, Індії та капіталістичних країн — передова група Генерального консульства США; в Одесі — генеральні консульства БНР, Індії, Куби. 8 грудня 1991 р. лідери Білорусі, Росії та України — Станіслав Шушкевич, Борис Єльцин і Леонід Кравчук у резиденції Вискулі в Біловезькій пущі констатували, що «Союз РСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування»⁹. На той момент незалежність України визнало вже 11 країн. Генеральні консульства іноземних держав поступово набували статусу дипломатичних місій, а перед Україною постало питання про розбудову дипломатичної служби незалежної держави.

У січні 1992 р. Наталя Зарудна з огляду на її фах і досвід отримала пропозицію перейти на роботу до Міністерства закордонних справ України на посаду першого секретаря прес-центру. Тоді в апараті міністерства працювало близько ста дипломатів, серед яких були й жінки: Тетяна Іжевська працювала старшим викладачем на Курсах іноземних мов, Тетяна Саєнко — секретарем Національної комісії України у справах ЮНЕСКО; Галина Науменко, Ніна Ковальська, Ірина Тризна, Тетяна Шпакович обіймали посади радників. Були й інші жінки на технічних посадах.

Відлік часу дипломатичної служби для Наталії Зарудної почався 25 лютого 1992 р. Однак, попри запрошення на посаду першого секретаря, вона дістала призначення на посаду другого секретаря, бо один із тодішніх керівників МЗС «виявив обережність, мовляв, з жінками завжди клопіт (плітки, сльози, діти), а отже це завжди ризик»¹⁰ і зберіг вищу посаду для чоловіка. Відповідаючи на гендерний виклик, Наталя Зарудна за пів року стала першим секретарем, а за рік очолила Відділ інформації — один із восьми структурних підрозділів МЗС. Усвідомлювала, що розбудова в нових умовах дипломатичної служби вимагає оперативності, компетентності, творчого підходу, а часом — нестандартних рішень. Тоді міністерство розташовувалося в так званому Арабському будиночку — особняку Ковалевського на розі вулиць Пилипа Орлика та Шовковичної, зведеному ще в 1911–1913 рр. знаним архітектором Павлом Альошиним.

Приміщення було затісне для зовнішньополітичного відомства, яке розбудовувалося, бракувало оргтехніки, комп'ютерів, навіть стільців. Один із молодих тогочасних дипломатів Дмитро Чекалкін, який невдовзі став першим консулом у Ізраїлі, згадував, що на чотири наявні столи претендувало 10 дипломатів. Він став героєм статті під заголовком «Чи дочекається Чекалкін зими?» в газеті «Урядовий кур'єр», бо через відсутність стола «брав стілець, виходив на вулицю, клав портфель на ноги і писав якусь ноту чи вітальний тост на честь якоїсь туніської делегації»¹¹. Проте в перші роки незалежності дипломатів надихало відчуття причетності до важливих змін, що сприяло взаєморозумінню і взаємоповазі, командній взаємодії та ефективній роботі. Імпонував їм також стиль керівництва Анатолія Зленка, який очолив МЗС 27 липня 1990 р.¹² Міністр спеціально зустрічався зі співробітниками всіх підрозділів, щоб почути пропозиції щодо покращення організації роботи чи дати дружні настанови.

Як колись Надія Суровцова, Наталя Зарудна однією з перших пройшла навчання на курсах для дипломатів при щойно перейменованому з факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського університету імені Тараса Шевченка Інституті міжнародних відносин. Упродовж 1993–1996 рр. завідувала відділом зв'язків із посольствами Управління інформації МЗС України, виконувала обов'язки начальника управління. В цей час міністерство перемістилося на Михайлівську площу, 1. Тут, у зведеній 1939 р. для розташування будівлі ЦК КП(б)У за проектом побудови урядового кварталу архітектора Йосипа Лангбарда за радянського часу функціонували комсомольські й партійні установи та організації, а з відновленням незалежності — київська міська влада. Очевидна перевага нового місця локації зовнішньополітичного відомства полягала в достатній площі для організації праці.

Серед нових ініціатив управління помітне практичне значення мало рішення розпочати підготовку детальних прес-релізів про заходи в МЗС. До цього спонукав аналіз публікацій на міжнародну тематику, що містили фактичні помилки й перекручення. Довідки про заплановані події збиралися в усіх підрозділах МЗС, акумулювалися в управлінні й надавалися на допомогу журналістам, які займалися новою для них сферою життєдіяльності держави. Прес-релізи користувалися популярністю й активно цитувалися в ЗМІ. Розбудова роботи управління, долучення прес-центру до його структури зумовили потребу вивчення зарубіжного досвіду у сфері інформаційної політики. З ініціативи тодішнього керівника управління Юрія Сергеева було налагоджено консультації з МЗС Румунії, Угорщини, Польщі, Франції, Бельгії, КНР і РФ. Наталя Зарудна отримала можливість вивчити особливості інформаційної роботи на курсах при МЗС Швеції і під час стажування в уряді Канади.

Набуті знання й досвід доводилося перевіряти в «польових умовах» для удосконалення зв'язків МЗС із громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації, як в Україні, так і під час закордонних відряджень, зокрема на сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи, до штаб-квартири НАТО, а також у рамках візитів високих посадовців України¹³. Траплялися й ситуації, які вимагали негайної реакції і були тестом на стресостійкість. Так, програму першого візиту міністра закордонних справ Геннадія Удовенка до Республіки Корея в 1995 р. коригували вже в Сеулі через зауваження міністра щодо недостатнього рівня деяких зустрічей і відсутність спільних прес-заходів. Для виправлення ситуації Наталі Зарудній придався досвід відвідання Кореї у 1991 р. з делегацією представників українських ділових кіл. Їй вдалося зацікавити журналістів, організувати спільні підходи до преси й надати матеріали про результати переговорів. Зрештою експерти оцінили візит як одну з найвдаліших зовнішньополітичних подій 1995 р. Того ж року було укладено меморандум про співробітництво між Національною академією наук України та Корейським фондом науки і техніки у сфері науково-технічного співробітництва, зокрема щодо мирного освоєння космосу, енергозберігаючих та інформаційно-комунікаційних технологій¹⁴.

У травні 1995 р. Наталя Зарудна увійшла до складу робочої групи з розробки протоколу та програми перебування в Києві президентського подружжя Клінтонів. Це був перший державний візит Президента США Білла Клінтона в Україну. Організація візиту виявилася вдалою. Вже 11 травня Л. Кучма і Б. Клінтон підписали Спільну заяву президентів України і США, в якій США засвідчували підтримку суверенітету й територіальній цілісності України, демократичних і ринкових перетворень у державі. Під час візиту було підписано також заяви про наміри щодо заснування міжнародного дослідницького центру ядерної безпеки та охорону навколишнього середовища, про виконання Наукового протоколу щодо вивчення проблем, пов'язаних із раком та іншими хворобами, що стали наслідком аварії на Чорнобильській АЕС, та про співробітництво в галузі цивільної авіації¹⁵. Розроблені робочою групою вимоги до організації візитів такого рівня надалі стали стандартом. Наталя Зарудна знову супроводжувала дружину Президента США під час його візиту в Україну, але вже в іншій якості — керівниці підрозділу МЗС. Особисте знайомство з Гіларі Клінтон під час зустрічі з групою жінок-професіоналів та активісток у Центрі охорони здоров'я матері й дитини допомогли Наталі Зарудній у налагодженні співпраці з Офісом Першої леді у Вашингтоні.

Саме до США дипломатка поїхала у своє перше закордонне відрядження. У Вашингтоні вона стала першою жінкою на посаді радника Посольства України у США з широким спектром відповідальності в

гуманітарній та інформаційній сферах. На той час невирішеним залишалося питання про статус подружжя дипломатів. Застарілі інструкції не дозволяли приймати на роботу до дипустанов чоловіків дипломаток, навіть за наявності відповідної освіти й досвіду. За сприяння керівництва МЗС, Міністерства зовнішньої торгівлі та тодішнього Посла у США Юрія Щербака чоловік Наталії Зарудної отримав призначення до Торгово-економічної місії. У такий спосіб було знайдено вирішення питання для подружжя дипломатів. Упродовж 1996–1999 рр. Наталія Зарудна була не лише радником Посольства та заступником постійного спостерігача України при Організації Американських Держав, але й виконувала обов'язки радника-посланника Посольства України в США (далі — ОАД).

У лютому 1996 р. Посольство організувало робочий візит Л. Кучми до Вашингтона. Тоді Україна опинилася в без'ядерному статусі, підписавши Будапештські угоди. У США для підтримки України та надання їй гарантій безпеки було створено 19 вересня 1996 р. Українсько-американську міждержавну комісію Гора-Кучми (за прізвищами очільників із боку сторін-підписантів, УАМК) у складі комітетів зовнішньої політики, безпеки, торгівлі та інвестицій, стабільного економічного співробітництва. На розвиток домовленостей у жовтні 1996 р. з офіційним візитом у Вашингтоні перебував міністр закордонних справ України Геннадій Удовенко, під час якого двосторонні відносини США й України були кваліфіковані як «стратегічне партнерство». У цей час Посольство займалося підготовкою державного візиту Президента України до Мексики. Завдання було тим більш важливим, що міждержавні контакти України й Мексики не були активними. Як заступник Постійного спостерігача при Організації Американських Держав, Наталя Зарудна опікувалася контактами України з країнами-членами ОАД, безпосередньо брала участь у зустрічах під час сесій Генеральної Асамблеї ОАД з метою підготовки візиту. Державний візит, який відбувся 24–26 вересня 1997 р., мав істотні результати: було підписано Декларацію про принципи відносин і співробітництво, міждержавні угоди про створення механізму консультацій з питань, що становлять взаємний інтерес; про співробітництво в галузі науки, техніки та технологій; про співпрацю в галузі освіти і культури; про безвізові поїздки громадян, які користуються дипломатичними паспортами; міжвідомчу угоду про створення механізму двосторонніх консультацій з торговельно-економічних питань, а також встановлено дружні зв'язки між Києвом і Мехіко.

Як згадувала Наталя Зарудна, у цей час українські політики та урядовці «мало не щотижня відвідували США з різноманітними місіями, включно для переговорів з міжнародними фінансовими інституціями»¹⁶. У травні 1997 р. у Вашингтоні відбувся Перше пленарне засідання УАМК,

за підсумком якого США визнали Україну як центральноєвропейську державу та підтвердили надані Україні гарантії безпеки. Упродовж 1997 р. Посольство забезпечувало представництво української сторони в шести самітах, сприяло підготовці до експонування в США унікальної виставки «Золото скіфів. Скарби стародавньої України» у містах Сан-Антоніо, Балтімор, Лос-Анджелес, Нью-Йорк і Канзас-Сіті, яка з 7 листопада 1999 р. до 31 грудня 2001 р., крім США, демонструвалася в Торонто та Парижі, вітало першого українського космонавта Леоніда Каденюка, який брав участь у польоті космічного човна «Колумбія» у складі 6 членів екіпажу в листопаді 1997 р. Тоді в космосі вперше побували тризуб, український прапор та пролунав гімн Незалежної України.

До завдань Наталі Зарудної належало налагодження співпраці з американською пресою. Її зусиллями Посольство почало проводити прес-конференції, організовувало інтерв'ю з українськими посадовцями, допомагало українським журналістам у США, заснувало свій веб-сайт, залучивши студентів українського походження, які для цього дістали стипендій української громади. У нагоді стали також налагоджені в Україні контакти з Офісом Першої Леді. У відповідь на активне обговорення в американських ЗМІ теми жертв торгівлі людьми, яку порушувала під час візиту до України Перша леді Х.Клінтон, завдяки співпраці Н. Зарудної з главою Офісу Першої леді Мелані Вервір (Melanne Verveer) в Україні було запроваджено проект, що включав інформаційну кампанію, правову допомогу жертвам і надання мікрокредитів жінкам із групи ризику для запуску малого бізнесу. 1998 р. Президент Клінтон у зверненні з нагоди Міжнародного жіночого дня назвав його прикладом для інших країн. Питання взаємодії у боротьбі з торгівлею людьми розглянула робоча група правоохоронних органів у рамках УМКТ, а 2001 р. визначення торгівлі людьми як злочину було внесено до статті 149 Кримінального кодексу України.

Важливе значення в популяризації України та налагодженні контактів у різних сферах мала співпраця із закладами вищої освіти. Завершуючи свою каденцію, Н. Зарудна прочитала лекцію в Гарвардському університеті про виклики та завдання української дипломатії, наголосивши на важливості пошуку союзників і стратегічних партнерів для успіху України як незалежної демократичної держави. Таким партнером для України дипломатка назвала США.

Повернувшись в Україну, Наталя Зарудна впродовж 1999–2000 рр. очолювала Четверте територіальне управління МЗС України. Перше її відрядження на новому місці відбулося в грудні 1999 р. у складі передової групи для підготовки візиту української делегації до Вашингтона на засідання УМКГ. Наталя Зарудна мала конкретне завдання, яке полягало в

підготовці підсумкових документів засідання, зокрема спільної декларації, яка б містила узгоджену позицію з принципів для обох сторін питань. Дипломатці вдалося знайти формули, які підтримали і українське керівництво, і американська сторона. У Києві на неї чекало нове призначення на посаду прес-секретаря Прем'єр-міністра, керівника Прес-служби Кабінету Міністрів. Півтора року вона працювала в новій сфері, набувши унікального досвіду, а в грудні 2001 р. повернулася до МЗС України для виконання обов'язків начальника Управління культури та гуманітарного співробітництва МЗС України, стала заступницею Голови Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, брала участь у роботі Виконавчої Ради ЮНЕСКО. На новій посаді Наталя Зарудна опікувалася реалізацію проєктів у сфері науки, освіти та культури, займалася розвитком мережі шкіл і кафедр ЮНЕСКО, сприяла забезпеченню збереження об'єктів Всесвітньої спадщини. За її сприяння відбувся концерт переможців міжнародного конкурсу юних музикантів ім. В. Горовця у штаб-квартирі ЮНЕСКО, візит першого заступника Генерального директора ЮНЕСКО Марсіо Барбозу та його участь у IV Міжнародному фестивалі дитячої творчості «Зробимо світ кращим» в Артеку, міжнародні семінари щодо збереження культурної спадщини в Криму за участі заступника директора Центру Всесвітньої спадщини та з протидії використанню мови ненависті в ЗМІ в Києві.

Після призначення 1 жовтня 2002 р. на посаду заступника Державного секретаря МЗС Наталя Зарудна дістала повноваження щодо координації і реалізації проєктів у сфері інформаційної політики за кордоном та в гуманітарній сфері. Головне завдання полягало в розробленні Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України. Попри непрості виклики, особливо в питаннях міжнародного іміджу України та відносин із сусідніми країнами у гуманітарній сфері, дипломатка відчувала підтримку потужної і дружньої чоловічої команди державних секретарів та їхніх заступників. За короткий час перебування на високій посаді (до вересня 2003 р.) інтенсивна праця дала помітні результати. За 20 років до прийняття Стратегії публічної дипломатії, Наталя Зарудна розпочала практичне опрацювання її інструментарію. З цією метою було окреслено заходи для поширення позитивної інформації про Україну у світі, презентації її туристичних можливостей через дипустанови України за кордоном та посилення її інвестиційної, туристичної, культурної й освітньої привабливості. Основним принципом, на якому наполягала Наталя Зарудна, було визначено усунення чинників, які негативно впливають на імідж країни, та забезпечення фінансування іміджевих заходів в Україні і за кордоном. Старт реалізації цих ідей дала затверджена Кабінетом Міністрів України трирічна програма. Н. Зарудна керувала підготовкою та

проведенням у Києві 7-ї Європейської міністерської конференції з питань ЗМІ та відзначення 70-ї річниці Голодомору 1932–1933 рр. Сталість у реалізації іміджевих заходів мало забезпечити створення інформаційно-культурних центрів та поглиблення співпраці із закордонним українством. Відтак було розроблено типові Положення про інформаційно-культурні центри України за кордоном і Національну концепцію співпраці із закордонними українцями, законопроекти «Про статус зарубіжних українців» і «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних та меншинних мов».

Загалом, діяльність на посаді заступника держсекретаря була дуже напруженою й інтенсивною. Втім, чимало часу забирала робота з документами та участь у протокольних заходах. На початку 2005 року Наталя Зарудна отримала призначення на посаду першого Посла України в Данії з резиденцією в Копенгагені. На той час Україну в ранзі посла представляли лише дві жінки — Надзвичайними і повноважними послами України в Швейцарській конфедерації були послідовно кар'єрна дипломатка Ніна Ковальська (24.02.1998–14.06.2000) і політична призначенка Сюзанна Станік (1.12. 2001 — березень 2004 р.). Наталя Зарудна їхала до Данії як представник країни, яка після Помаранчевої революції привернула увагу світу.

Анна Фотига. Пані Міністр

У травні 2006 р. Міністерство закордонних справ Республіки Польща очолила Анна Ельжбета Фотига, з дому — Кавецька (Anna Elżbieta Fotyga). Вона змінила на посту очільника зовнішньополітичного відомства Штефана Меллера (Stefan Meller), який керував міністерством менше ніж пів року. Історик за фахом, Ш. Меллер перебував на державній службі від 1989 р., був послом у Франції і Росії, заступником міністра закордонних справ. У цей час у Польщі відбувалися урядові зміни у зв'язку зі вступом країни до Європейського Союзу. На посаду міністра він дістав призначення за кілька днів після перемоги партії «Право і Справедливість» на парламентських виборах 25 вересня 2005 р. Партія «Право і Справедливість», обійшовши за кількістю голосів прихильників партію «Громадянська платформа», отримала найбільшу кількість місць у Сеймі. «Перепустку» до Сейму за результатами виборів дістали також партії «Самооборона РП», «Ліга Польських Родин», «Союз демократичної лівиці» і «Польська народна партія». Ш. Меллер, призначений 31 жовтня 2005 р. на посаду міністра закордонних справ в уряді Казімежа Марцінкевича, одночасно став керівником Комітету з питань європейської інтеграції. Однак уже у квітні 2006 р. він висловив готовність залишити обидві посади в разі зміни складу уряду після можливого утворення урядової коаліції партій «Право і Справедливість» та «Самооборона РП».

28 квітня міністр Меллер подав у відставку, а 9 травня згідно зі статтею 161 Конституції Республіки Польща, за поданням Прем'єр-міністра, Президент Республіки Польща Лех Качинський звільнив його зі складу Ради Міністрів і відповідно — з посад Міністра закордонних справ та Голови Комітету з питань європейської інтеграції.

Того ж дня Президент призначив міністром закордонних справ Анну Фотигу, яка стала першою жінкою в Польщі на цій високій дипломатичній посаді. Як її попередник, Фотига також очолила в уряді Казімежа Марцінкевича Комітет з питань європейської інтеграції. На момент призначення вона була досить компетентною для цієї посади і вже мала досвід роботи у сфері зовнішньої політики — була Державним секретарем МЗС, депутатом Європарламенту (працювала у Комісії закордонних справ), і віцепрезидентом міста Гданська (відповідала за міжнародні питання).

До складу міської ради Гданська Анна Фотига балотувалася в листопаді 2002 р. за списком партії «Право і справедливість» у виборчому окрузі № 1 (Поморське воєводство). Окружна виборча комісія працювала в Гданську. Місто було А. Фотизи добре знайоме, її у Гданську теж знали. Тут пройшли дитинство і юність майбутньої пані міністр. Анна Фотига народилася в лікарській родині хірурга Єжи та Кристини Кавецьких у Лемборку. Коли їй виповнилося 8 років, родина переїхала до Гданська, де 1976 року Анна Фотига закінчила середню школу Bohaterów Westerplatte III і вступила до Гданського університету на відділення зовнішньої торгівлі Факультету економіки і транспорту. До 1981 р. навчалася міжнародної економіки. Отримавши університетський диплом, розпочала кар'єру в закордонному відділі руху «Солідарність», займалася з огляду на фахову підготовку міжнародними питаннями. Та вже 13 грудня 1981 р. у Польщі було запроваджено військовий стан, керівників опозиції інтерновано, а ухвалення 8 жовтня 1982 р. нового Профспілкового закону дало підстави тодішньому польському прокомуністичному уряду заборонити діяльність Незалежної самоврядної професійної спілки «Солідарність». Відтак її члени продовжили роботу в підпіллі. Деякий час А. Фотига співпрацювала з підпільним рухом, була редактором незалежного видання і приватно навчала іноземних мов.

До роботи у відродженій «Солідарності» вона повернулася 1984 р., очолила закордонний відділ, стала близькою соратницею тодішнього віцепрезидента НСПС «Солідарність» Леха Качинського. Як згадують її однопартійці, їхні кабінети в офісі були поруч. У 1990-х роках А. Фотига співпрацювала з видавництвом “Przekaz” і активно поновлювала знання: пройшла післядипломне стажування в Міністерстві праці США та Корнельському університеті в Нью-Йорку (1991), була експертом Міжнародної організації праці та радником проєктів Світового банку і брала участь

в аспірантських програмах, організованих Європейським банком реконструкції та розвитку (1995) та Національною школою державного управління спільно з Данською школою державного управління (2000). По завершенню навчальних програм спершу дістала посаду радника Прем'єр-міністра з міжнародних питань в уряді Єжи Бузека (опозиційного діяча в ПНР, одного з лідерів виборчої акції «Солідарність»), а пізніше очолила Департамент закордонних справ Канцелярії Прем'єр-міністра (2000–2001). З Єжи Бузеком, за керівництва якого Анна Фотига по суті розпочала свою діяльність в зовнішньополітичній сфері державного рівня, вона роками пізніше упродовж тривалого часу співпрацювала в Європейському парламенті.

А до того часу в її долі ще були посади віце-президента Гданська й міністра закордонних справ. 10 листопада 2002 р. під час виборчої кампанії до місцевих органів влади Анна Фотига балотувалася за списком партії «Право і Справедливість» на місцевих виборах і дістала підтримку виборців. 20 листопада вона обійняла посаду віцепрезидента міста Гданська. Президент міста Гданська Павел Адамович був досвідченим політиком: організовував студентський рух проти комуністичної влади в Польщі, належав до «Громадянської платформи», 1990 року був обраний членом міської ради в Гданську, а 1998 року — президентом міста. В листопаді 2002 р. розпочалася його друга каденція на посаді очільника Гданська (отримав 72% голосів виборців). До кола обов'язків А. Фотиги як віцепрезидентки Гданська належали питання економічної політики міста та координація фінансової підтримки Європейським Союзом місцевих ініціатив. Польща подала заявку на підписання договору про приєднання до Євросоюзу ще 1994 р. і активно просувалася до отримання членства. Та через неприйняття методів керівництва, якими послуговувався президент міста, вже в день свого народження, 12 січня 2004 р. вона подала у відставку. Рішення ґрунтувалося на її звинуваченні мера і його оточення в непотизмі та корупції¹⁷.

З іншого боку, очікування вступу Польщі до Євросоюзу відкривали перед А. Фотигі нові перспективи. Відповідно до Ніщського договору, який набрав чинності 1 лютого 2003 р., гранична кількість місць у Європарламенті з огляду на розширення Євросоюзу збільшилася з 700 до 732. Серед нових країн-членів Євросоюзу (країни Балтії, Кіпр, Мальта, Словаччина, Словенія Чехія), які отримали членство 1 травня 2004 р., була Польща. За два тижні, 13 червня, відбулися перші в Польщі вибори до Європейського парламенту. Для євродепутатів від інших країн то був 6-й парламентський термін, для польських, як і представників інших нових країн, — перший. Громадяни Польщі обрали 54 депутати. А. Фотига балотувалася від партії «Право і Справедливість» і дістала підтримку

29 536 виборців, яка надала їй право на мандат євродепутата. А. Фотига увійшла в Європарламенті до Комітету закордонних справ (AFET). Євродепутатом від Platformy Obywatelskiej став тоді також нещодавній керівник Анни Фотиги — Єжи Бузек, який набрав 173 389 голосів. А. Фотига стала членом Групи Європейського Союзу в Організації Об'єднаних Націй, увійшла до Делегації до Комітету парламентського співробітництва ЄС-Росія, співпрацювала як заступник в Комітеті з питань міжнародної торгівлі та в Делегації до Спільного парламентського комітету ЄС-Болгарія. Перша євродепутатська каденція А. Фотиги тривала недовго: 22 листопада 2005 р. вона відмовилася від виконання своїх обов'язків із причини призначення на посаду в дипломатичній службі Республіки Польща. Для цього її попросив повернутися до Польщі Президент Лех Качинський.

У Варшаві вона була призначена на посаду Державного секретаря Міністерства закордонних справ, брала участь у першому візиті Президента Польщі Леха Качинського до США, а менше ніж за пів року стала міністром закордонних справ і головою Комітету з питань європейської інтеграції із наданням членства в складі Ради Міністрів. За згадками сучасників, вона спершу не виявляла рішучості очолити міністерство, але Президентові вдалося її переконати.

Під час офіційної церемонії призначення А. Фотиги на посаду міністра Президент Качинський висловив головне побажання: «щоб польська зовнішня політика добре захищала інтереси Республіки Польща», бо це також інтереси «нашого народу, інтереси всіх польських жінок і чоловіків»¹⁸. Перед Пані Міністр ставилося завдання змінити «значну кількість векторів польської зовнішньої політики, змінити ставлення Польщі до власної зовнішньої політики, змінити її на більш сміливу політику, на таку, що більш рішуче захищає наші інтереси»¹⁹, відновити гідність держави на зовнішньополітичній арені. Вона мала докласти зусиль, щоб у нових умовах уявлення про Польщу як посткомуністичну країну, яка десять років очікувала прийняття до Євросоюзу і НАТО, зазнало принципових змін. 7 вересня 2006 р. Анна Фотига увійшла за посадою до Ради національної безпеки²⁰. Міністр намагалася виконувати поставлені Президентом завдання і була, на думку оточення, фаворитом Президента. Натомість із боку того самого оточення Пані Міністр відчувала кардинально різне ставлення.

Одні вважали її «закритою, сухою», дуже специфічною людиною, з якою важко мати справу і яка неадекватно сприймає критику²¹, іноді відверто ображали і намагалися викликати різку реакцію. Частина ЗМІ висловлювала незадоволення співпрацею з пані Міністр і остерігалася різкої вдачі. Міністра Фотигу звинувачували в руйнуванні стосунків із Німеч-

чиною і Росією, безапеляційній відданості партії «Право і Справедливість» і президенту, дорікали в некомпетентності, униканні журналістів, несамостійності в ухваленні рішень, принизливому ставленні до підлеглих. Її критикували не лише за те, що вона говорила чи робила (чи не робила), але навіть за її зачіску чи за одяг. Як зауважив пізніше президент Лех Качинський: «Я захоплююся мужністю Анни Фотиги. Вона є об'єктом такої великої агресії, що багато чоловіків не витримали б»²². На відміну від дошкульних дій противників, прихильники А. Фотиги вбачали в її діях твердий намір реалізувати план досягнення Польщею позиції впевненого гравця на міжнародній арені, попри загрозу погіршення відносин із деякими партнерами; цінували до доброту, мудрість і тонке почуття гумору.

Вона прагнула вивести Польщу в число країн, які формують політику таких інституцій, як Європейський Союз і НАТО, а не лише грають за правилами, встановленими іншими. Її позиція як міністра закордонних справ базувалася на концепції партії «Право і Справедливість» про Польщу — сильну державу, здатну в разі потреби протистояти Росії чи Німеччині, та тісного співробітництва зі США. У суперечці, чи їздити й говорити якомога більше, чи обмежити контакти й говорити з опонентами жорсткою мовою державних інтересів, міністр приймала тезу про те, що дипломати будуть м'якими для більшої переконливості. Її позицію розділяв заступник міністра Вітольд Ващиковський (Witold Jan Waszczykowski), наголошуючи на колективному усвідомленні команди міністра, що вступ до ЄС і НАТО не був самоціллю, а лише засобом побудови безпеки й позиції Польщі, який вимагав багато праці від дипломатів і наполегливої боротьби за національні інтереси. Потреба у зв'язку з цим у проведенні численних зустрічей і обговорень викликала спротив у багатьох співробітників МЗС. Інший заступник міністра закордонних справ (з 20 липня 2006 р. по 22 листопада 2007 р.) Павел Коваль (Paweł Robert Kowal) уважав зовнішньополітичний курс, який вона реалізовувала, найкращим після 1989 року, а вміння поводитися з іноземними партнерами — обґрунтованим і доцільним.

«Більша частина мого життя, за комуністів і після них, була присвячена боротьбі з риторикою, що насаджується Радянським Союзом, а потім Російською Федерацією», — стверджувала А. Фотига²³. Це неприйняття було взаємним. Принципової позиції міністр дотримувалася зокрема щодо будівництва газогону «Нордстрім», наполягаючи, щоб Польща, Литва й Естонія були рівноправними з іншими країнами Євросоюзу партнерами в проєкті. Проте Росія не хотіла позбавлятися впливу на колишні країни радянського блоку. Росіяни ненавиділи уряд партії «Право і Справедливість» і проєктували це ставлення на неї. Один із її візитів до Москви

залишився в історії як доказ уміння пані Міністр бути жорсткою і грати *va banque*. Напередодні запланованого візиту в польському МЗС дістали інформацію, що російський міністр Лавров буде зайнятий підготовкою до саміту G8, і зустріч може не відбутися. Однак Фотига вирішила не допустити скандалу через скасування візиту в останню хвилину і вилетіла в Москву. Візит попри спроби російської сторони вчинити скандал, відбувся. Однак під час візиту Лаврова до Варшави дрібна деталь була дуже промовистою — один із прапорів вивісили догори ногами²⁴.

У листопаді 2007 р. разом з іншими міністрами через подану Громадянською платформою пропозицію про недовіру міністрам Анна Фотига була звільнена з займаних посад, але того ж дня була поновлена на обох посадах новим прем'єром Ярославом Качинським. На посаді міністра працювала до 16 листопада 2007 року, а в складі Ради національної оборони перебувала до 20 травня 2010 року. Після 29 листопада 2007 року — вже як Голова Канцелярії Президента Республіки Польща. Ця посада упродовж тривалого часу була вакантною після переходу Александра Щигло, начальника канцелярії у 2006 — 2007 рр., на посаду міністра оборони. Призначення А. Фотиги керівником Канцелярії Президента означало розширення її компетенції зі збереженням також зовнішньополітичного напрямку діяльності. Водночас її завдання зосереджувалися навколо забезпечення діяльності Президента Леха Качинського, який їй абсолютно довіряв. А її продовжували сприймати як несамотійну виконавицю вказівок.

У першому інтерв'ю після призначення Анна Фотига наголосила, що вбачає своїм завданням на новій посаді «служити для підтримки Президента Республіки»²⁵. Вона обіймала цю посаду до 20 серпня 2008 р. Упродовж 2009-2010 рр. Фотига керувала місією Міжнародної Організації праці у Тбілісі, в серпні 2010 р. вийшла у відставку і взяла участь у парламентських виборах як кандидатка від партії «Право і Справедливість». Вона дістала депутатський мандат із підтримкою в 24 662 голоси і впродовж депутатської каденції у Сеймі у 2011–2014 рр. була заступником голови Сеймової комісії у справах Європейського Союзу і членом делегації до Парламентської асамблеї НАТО.

Наталя Зарудна — Амбасадор України

На момент призначення Наталі Зарудної на посаду Надзвичайного і Повноважного Посла України представниками держави такого рангу були лише кілька жінок. Вона знову опинилася в лавах перших і з великою відповідальністю. Інтерес до України, яка боролася за своє європейське майбутнє, підтримка її вибору сприяли рішення уряду Андерса Фог Расмуссена відновити роботу посольства в Києві, закритого 2002 р. У листо-

паді під час візиту в Україну Міністра закордонних справ Данії пера Стіга Мьоллера в Києві було урочисто відкрито данське посольство. Велике значення в поліпшенні двосторонніх відносин мало налагодження Наталією Зарудною добрих контактів із членами королівської родини і двору під час заходів із відзначення 200-річчя Ганса Християна Андерсена. А у вересні 2006 р. відбувся триденний офіційний візит Принца Йоахіма до Києва, який відвідав Україну у супроводі керівників 80 великих аграрних компаній. Делегацію супроводжувала посол Зарудна. Принц Йоахім провів зустрічі з Президентом України, головою Верховної Ради, Віцепрем'єр-міністром і Міністром аграрної політики, взяв участь у бізнес-конференції та семінарі з членами Української аграрної конфедерації, побував на Канівському сирзаводі та Миронівському заводі хлібопродуктів. Побачене в Україні дало підстави данському принцу ствердити готовність данського бізнесу до співпраці з Україною.

Президент України здійснив візит у відповідь 15–16 березня 2007 р., що засвідчив політичну підтримку прагнень нашої країни з боку Данії. Посольство на чолі з Наталією Зарудною фахово забезпечило проведення візиту найвищого рівня. Президент В. Ющенко виступив перед депутатами та політиками у Фолькетінгу, зустрівся з провідними бізнесменами на конференціях у Конфедерації данської промисловості та Торговій палаті, відвідав штаб-квартиру світового лідера з виробництва вітряних турбін «Вестас». Під час візиту відбулася особиста зустріч Королеви Данії Маргрете II з українським президентом. Результатом візиту стали підписані міждержавні угоди про співпрацю в галузі енергетики, міжвідомчий меморандум про економічну, наукову й технічну співпрацю у сфері сільськогосподарства й харчової промисловості, угода між Державним агентством України з інвестицій та інновацій та Інвестиційним фондом Данії, Протокол про наміри щодо дружніх відносин і співпраці з Орхусом. Наталі Зарудній вдалося започаткувати консультації глав комітетів з питань ЄС, на додаток до щорічних політичних консультацій між МЗС України та Данії на рівні заступників міністрів і директорів департаментів, налагодити контакти з клубом жінок-послів. 5 травня 2008 р. Президент України Віктор Ющенко присвоїв Наталі Зарудній дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла²⁶.

Одразу після Данії Наталя Зарудна продовжила посольську каденцію в Німеччині. До Берліна посол Зарудна приїхала 1 жовтня 2008 р. Її друга посольська каденція припала на час фінансово-економічної кризи, «газової війни» з Росією, приходу до влади Віктора Януковича та арештів опозиційних політиків. Перед послом стояло завдання запобігти зниженню підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України, забезпечити продовження міждержавного діалогу та контакти громадянських

суспільств, зберегти сталий розвиток у галузі торгівлі. Крім того, Україна розпочинала тоді підготовку до «Євро-2012». 2009 року Україна й Німеччина підписали угоду про співробітництво в підготовці фахівців, необхідних для підготовки персоналу чемпіонату й безпосередньої роботи з уболівальниками, футбольними командами й туристами. З цією метою Німеччина виділила Україні 2 мільйони євро²⁷. Посольство забезпечувало підготовку візитів українських посадовців до ФРН та візитів німецьких урядовців до України на найвищому та високому рівні. Серед цих візитів гірко відлуння в Європі залишив візит до Берліна в серпні 2010 р. Віктора Януковича, нездатного засвідчити проєвропейський курс України.

На час візиту було заплановано відкриття в Берліні пам'ятної дошки видатній українській поетесі Лесі Українці. Посольство підтримало таку ініціативу активістів Центральної спілки українців Німеччини. В Україні відкриттю дошки активно сприяла полтавська жіноча організація на чолі з Марією Драч. На зібрані громадою кошти було виготовлено і встановлено пам'ятну дошку на будинку колишньої приватної клініки німецького професора-хірурга Ернста фон Бергманна за адресою Йоганнісштрассе, 11, де 1899 р. лікувалася і працювала поетеса. Її автором став полтавський скульптор-гравер Вадим Голобородов. Урочисте відкриття відбулося 30 серпня 2010 р. Українська громада в Берліні виявляла негативне ставлення до можливості участі в урочистостях Віктора Януковича. Відкривали меморіальну дошку міністр закордонних справ Костянтин Грищенко та голова Палати депутатів Берліна Вальтер Момпер²⁸. В урочистостях узяли участь бургомістр району Берлін-Мітте Клаус Ганк, Посол України у Федеративній Республіці Німеччина Наталя Зарудна, голова Центральної спілки українців Німеччини Людмила Млош, запрошені гості з України — автор дошки, представниці Полтавського відділення Міжнародної організації «Жіноча громада» Валентина Шемчук та Інна Романенко, громадськість.

Плідною була співпраця посольства з українською громадою, не лише у сфері маркування місць пам'яті українців, але і в інформаційній сфері, проведенні культурних заходів, організації зустрічей науковців і представників громадськості. Як член Наглядової ради Українського фонду «Взаєморозуміння і примирення» Н. Зарудна сприяла отриманню українцями-жертвами нацизму компенсації від уряду ФРН. Співробітники Посольства брали участь у відзначенні подій, пов'язаних із Другою світовою війною; проводили зустрічі з українцями, що були в'язнями концтаборів чи єврейських гетто, примусовими працівниками, в'язнями чи військовополоненими. Спеціально для ветеранів і жертв війни з нагоди 65-річчя Перемоги над нацизмом посол провела прийняття в Посольстві, а її емоційний виступ у Берлінській філармонії з нагоди 70-річчя нападу нацистської

Німеччини на СРСР вразив учасників зустрічі — 2 500 німецьких парламентарів, політиків, журналістів і громадських діячів.

Маючи на меті збереження ефективних міждержавних відносин із Німеччиною як найбільшим економічним партнером України в Європі попри відсутність особистого авторитету президента України у своїх інтерв'ю Наталя Зарудна наголошувала на підтримці Німеччиною України на шляху євроінтеграції, реформуванні енергетики і розвитку малого і середнього бізнесу, демократії і громадянських ініціатив²⁹. Істотну увагу посол приділяла налагодженню контактів із неурядовими організаціями й фондами як носіями потреб та інтересів німецького громадянського суспільства, усвідомлюючи, що саме вони формують громадську думку в країні. Їй вдалося зберегти партнерські відносини з Німеччиною.

Як посол України в Німеччині Наталя Зарудна увійшла до ТОП-10 українських послів за результатами рейтингу Інституту світової політики в категорії «Топ-10 українських послів за кордоном» у 2009 і 2010 рр. За підсумками 2008 р. Наталя Зарудна посіла сьоме місце в рейтингу, а за підсумками 2009 р. п'яте місце як «енергійний і переконливий» командний гравець, що «вміє об'єднувати навколо себе людей і надихати їх», «обійшовши» п'ять своїх колег-чоловіків у почесній десятці найкращих дипломатів³⁰.

Наталя Зарудна. Пані Глава Центру ОБСЄ в Астані

2011 року після перемоги в конкурсі на керівну посаду в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) Наталя Зарудна очолила Центр ОБСЄ в Астані. Вона стала першим українським дипломатом на такій посаді. До її завдань належало втілення визначених Гельсінкським Заключним актом основних напрямів діяльності організації: європейська безпека, співпраця в галузі економіки, науки, технології та довкілля; співробітництво в гуманітарній сфері та з питань прав людини, інформації, культури і освіти. Втім працювати довелося в умовах незадоволення офіційного Казахстану ігноруванням їхніх порад під час Казахстанського головування в ОБСЄ в 2010 р. та погроз закрити місію. За перший рік діяльності Наталі Зарудній вдалося налагодити співпрацю з міністерствами, парламентом, держустановами, судовими і регіональними органами влади, громадськими об'єднаннями й міжнародними партнерами та започаткувати низку важливих проєктів на принципах ОБСЄ у військово-політичному, економічно-екологічному та людському вимірах. Утім під час засідання Постійної ради ОБСЄ у Відні в червні 2012 р. після першої доповіді посла про роботу Центру Російська Федерація і Білорусь підтримали позицію Казахстану щодо поступового закриття Центру. Компроміс із МЗС Казахстану виявився в частковому скороченні філії Центру ОБСЄ в Алмати, без скорочення бюджету і штату місії.

2013 року Україна головувала в ОБСЄ. Це головування експерти розглядали як «чудовий шанс проявити себе як велика європейська країна, яка здатна відігравати вагомий регіональний і міжнародний роль»³¹. Тому відповідальність очільниці центру була дуже високою. Місія забезпечувала проведення численних профільних заходів із залученням міжнародних цивільних і військових експертів, фахівців у галузі боротьби з кіберзлочинністю, тероризмом, незаконним обігом зброї і наркотиків, корупцією, відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, щодо безпеки документів і залучення найкращого досвіду у протидії контрабанді та контрафактній продукції.

Ключовими напрямками співпраці Центру з міжнародними партнерами стали інтегроване управління водними ресурсами, ефективне використання мінеральних ресурсів, розвиток відновлювальної енергетики, протидія змінам клімату, громадський контроль за будівництвом інфраструктурних проєктів, а також проведення заходів із порятунку Аральського моря та збереження озера Балхаш, розвиток органічного землеробства та риборозведення. Досвідчена дипломатка ініціювала проведення Першої національної наради високого рівня з підготовки щорічного економічно-екологічного форуму ОБСЄ. У червні 2013 р. посол Зарудна взяла участь у організованій Центром ОБСЄ в Астані спільно з Міністерством охорони навколишнього природного середовища Республіки Казахстан, Верховним Судом, Посольством Королівства Норвегія в Республіці Казахстан та Національним Орхуським центром Національній підготовчій конференції до економіко-екологічного форуму в Астані. Відкриваючи конференцію 25 червня як керівник Центру ОБСЄ, Наталя Зарудна наголосила, що рішення конференції будуть враховані під час підготовки рекомендацій форуму³².

Центр ОБСЄ за керівництвом Наталі Зарудної долучився також до організації в Астані Першого національного форуму з ефективного управління водними ресурсами та співпраці між урядом, університетом та промисловістю. Форум відбувся 4 листопада 2014 р. у Казахсько-німецькому університеті в Алмати за участі представників Європейської економічної комісії ООН, Світового банку, Європейської комісії, USAID, Європейського банку реконструкції та розвитку, Німецького агентства співробітництва (GIZ), Міжнародного фонду порятунку Аральського моря та Регіонального екологічного центру Центральної Азії, а також органів державної влади, провідних учених та експертів. «За результатами форуму управління водними ресурсами було визначено одним із пріоритетів головування Сербії в ОБСЄ у 2015 році, а в Казахстані 2015 рік оголошено Роком води», — заявила керівник Центру ОБСЄ в Астані, посол Наталя Зарудна³³. Представників Сербського головування, Секретаріату

ОБСЄ, міжнародних політиків і провідних експертів Центр зібрав для участі в Міжнародній конференції «Досягнення та виклики ОБСЄ до ювілею Гельсинської декларації (1975) та саміту в Астані (2010)», організованої у співпраці з МЗС Республіки Казахстан і Казахстанським інститутом стратегічних досліджень.

За спогадами Н. Зарудної, вона приділяла значну увагу питанням доступу до інформації та діяльності ЗМІ в умовах інформаційного суспільства, забезпеченню свободи слова та совісті³⁴. Щороку відбувалися форуми ЗМІ Центральної Азії, було засновано Центральноазійську молодіжну мережу. Для її нових членів щоліта в Алмати Центр проводив триденний семінар. Досвідом співпраці зі ЗМІ, роботи в економіко-екологічній сфері, залучення молоді, проведення регіональних заходів і роботи з національними меншинами у сфері освіти Наталя Зарудна ділилася на форумах ОБСЄ у Відні, Сараєво, Гаазі та на сесії ПА ОБСЄ в Монголії.

Не менш активною була діяльність Центру й у сфері правосуддя. Її найзатребуванішими формами стали тренінги для суддів, правоохоронців і соціальних працівників щодо боротьби з торгівлею людьми та домашнім насиллям, семінари з питань забезпечення прав людини за участю владних структур, правоохоронців, суддівського корпусу й активістів спільно з національними правозахисними інституціями.

Послідовне втілення програмних завдань ОБСЄ та принципів Конвенції Європейської Економічної Комісії ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі ухвалення рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської конвенції), стійкого розвитку навколишнього середовища, сприяння захисту екологічних прав, налагодженню діалогу між представниками громадянського суспільства і ділових кіл та державою як важливих компонентів безпеки було маркером діяльності Наталі Зарудної на цій посаді. Центр ОБСЄ послідовно підтримував ініціативи в галузі «зеленої економіки» як складову довготривалої роботи в межах загального стійкого розвитку й концепції забезпечення безпеки навколишнього середовища, був співорганізатором разом із Парламентом Казахстану, Міністерством навколишнього середовища й водних ресурсів, Науково-дослідним інститутом «Зелена Академія» семінарів-тренінгів із цих питань³⁵.

На час завершення каденції Наталі Зарудної вже не йшлося про закриття Центру ОБСЄ, а глава місії дістала численні нагороди: медаль «20-річчя Конституції Казахстану», спеціальну нагороду Конституційної Ради за вагомий внесок у розвиток законодавства, державну нагороду «Почесна грамота Казахстану» за внесок у розвиток плідної співпраці з ОБСЄ та галузеві відзнаки Антикорупційного бюро, Генеральної прокуратури, Сенату парламенту, Спілки адвокатів Казахстану, Міжнародного

фонду з порятунку Аральського моря та Регіонального екологічного центру Центральної Азії.

Анна Фотига. Пані Євродепутат

За результатами участі у виборах до Європарламенту 22–25 травня 2014 р. Анна Фотига розпочала свою нову каденцію євродепутата, набравши 56 677 голосів виборців. З огляду на попередній досвід роботи в МЗС та членство в Делегації Сейму зі зв'язків з Парламентською асамблеєю НАТО, під час нової каденції вона очолила в Європарламенті підкомітет з питань безпеки та оборони (SEDE) Комітету закордонних справ (AFET) та увійшла до делегацій зі зв'язків зі Сполученими Штатами та зі зв'язків з Парламентською асамблеєю НАТО. На момент її вступу на посаду світовий порядок і безпека багатьох країн уже перебували під загрозою: Росія окупувала Крим, грубо замаскувавши вторгнення на український півострів результатами неконституційного референдуму про самовизначення Криму, і розпочала гібридну війну проти України, порушуючи всі норми міжнародного права й демонстративно нехтуючи європейськими цінностями. Вже 21 березня 2014 р. президент Росії Володимир Путін визнав Крим і Севастополь суб'єктами федерації і підписав відповідний закон. За три дні, 24 березня 2014 р., було ухвалено рішення щодо виключення Росії через незаконну анексію Криму з багатосторонніх зустрічей на вищому рівні керівників держав у форматі G-8 і зміну місця проведення саміту, раніше планованого в Сочі. Відтак наступна зустріч 7–8 червня планувалася в форматі G-7 у Брюсселі. Таке рішення А. Фотига вважала дуже правильним. Від самого початку своєї євродепутатської діяльності вона демонструвала не лише розуміння складності поточної ситуації, але й передбачала негативний розвиток подій, тому намагалася привернути увагу європейської спільноти до російської загрози в нових умовах. Проте цинічне збиття росіянами малайзійського авіалайнера Boeing 777 MH17 17 липня 2014 р. над територією України, неподалік Торезу Донецької області, показувало рішучість Росії перевірити свою безкарність. А. Фотига скерувала до голландських парламентарів лист, в якому поділилася польським досвідом після Смоленської катастрофи 2010 р., однак звернення в Нідерландах сприйняли досить стримано.

Напередодні Уельського саміту НАТО в англійському Ньюпорті, запланованого на 4-5 вересня 2014 р., з метою всебічного вивчення питання вона провела у форматі розширеного засідання підкомітету зустріч із представниками двох держав, які вже зазнали російської агресії, — Грузії (з Головою Комітету з питань європейської інтеграції грузинського парламенту Віктор Долідзе і послом Наталі Сабанадзе) та України (з пред-

ставником України при Європейському Союзі Костянтином Єлісеєвим). І якщо представник Грузії вказав на брак довіри до Росії і спрогнозував подальші агресивні кроки Росії на Одесу на підставі пережитого Грузією російського нападу 2008 р., то український представник назвав напад росіян конфліктом тоталітаризму з європейськими цінностями й наголосив на військовій спроможності України дати відсіч ворогу в разі розв'язання ним відкритої агресії. К. Єлісеєв розповів також про факти переслідування росіянами проукраїнського цивільного населення, жорстокі страти українських військовополонених і особливості «гуманітарних конвоїв», у яких насправді перевозили військоове обладнання й техніку, зокрема в супроводі літаків, і припустив можливість вторгнення росіян до Маріуполя. На засіданні обговорювався прогнозований сценарій російського вторгнення за багато років до того, як це відбулося насправді. За результатами зустрічі учасники засідання констатували неможливість замороження конфлікту і початку політичного діалогу з Росією до виведення військ з України та необхідність кваліфікації російської військової агресії у відповідних термінах³⁶.

Ідею готовності до протидії Росії з боку європейських держав Анна Фотига просувала на всіх майданчиках, шукаючи підтримку думки командувачів НАТО про те, що незаконна анексія Криму і війна на сході України є найбільшою загрозою глобальній безпеці з часів холодної війни. Керівниця комітету безпеки й оборони називала російські дії конкретними термінами: «гібридна війна» і «агресивна пропаганда». На прикладі ситуації у Криму вона показувала, що дії Росії повторювані і мають один алгоритм: дестабілізація, етнічні чистки щодо корінного народу (кримських татар і українців), експлуатація російської меншини по сусідству і нарешті — збочена експлуатація міжнародного принципу права народів на самовизначення³⁷.

Підтримку Євросоюзом України символізувала синхронна ратифікація 16 вересня у Верховній Раді України та у Європейському Парламенті Угоди про Асоціацію. 22 вересня 2014 р. Анна Фотига прибула до Києва на чолі делегації правоцентристської політичної групи Європейських консерваторів і реформістів (ACRE) Європарламенту для обговорення перспективи подолання російської агресії у військовій, економічній та енергетичній сферах. Делегацію прийняв Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк. На тому етапі гібридної війни Росії проти України насамперед у розмові йшлося про важливість неухильного дотримання ухваленого на зустрічі G7 режиму санкцій проти Росії як дієвого інструмента стримування агресора³⁸. Окрім офіційних зустрічей, А. Фотига вшанувала пам'ять поляка з Вінниччини Леона Поланського, який загинув від куль «Беркуту» під час Євромайдану, поклавши квіти на місці його загибелі, та відвідала Биківню

— місце поховання замордованих більшовицьким режимом 3435 польських громадян³⁹.

Невдовзі А. Фотига вдруге відвідала Київ у травні 2015 р. разом з Віцепрезидентом Європейського Парламенту, відповідальним за східну політику Ришардом Чарнецьким. Мета візиту полягала в участі у 8-у Безпековому форумі та проведенні низки консультативних зустрічей. Київський Безпековий Форум, заснований 2007 р. Фондом Арсенія Яценюка «Відкрий Україну», щорічно збирав у Києві експертів із питань безпеки й міжнародної політики та представників міжнародних організацій. Форум 2015 р. проходив 29 травня під гаслом «Безпеки без цінностей не буває» і присвячувався трансатлантичному співробітництву та ситуації в Україні. В панелі за участі Анни Фотиги, міністра закордонних справ України Павла Клімкіна та американських експертів Стівена Пфайфера, Метью Чацького й Пола Добрянські ключовою темою обговорення була архітектура безпеки в Європі. За визначенням П. Клімкіна, така архітектура мала би базуватися на розумінні того, що Росія порушила всі правила, і трансатлантичній солідарності, яка б унеможливила такі випадки надалі, розширювала мережу безпеки, побудовану на спільних цінностях і взаємній довірі. Диспутанти погодилися, що Україна бореться не лише за Донбас, а за ці цінності, й потребує співпраці в обороні, обміні розвідданими тощо. На потребі підвищення витрат на оборону й важливості ролі відповідального лідера наголосила А. Фотига. Обґрунтована нею ідея Міжмор'я, притаманна політиці Леха Качинського, набувала в нових умовах актуальності для країн регіону, а для її реалізації потребувалася багатостороння співпраця. Важливість трансатлантичного співробітництва для реалізації цієї концепції зусиллями країн регіону засвідчували дії Росії, що складала загрозу не лише для України. Анна Фотига вказала на активне використання росіянами «аргументу російських меншин» і його небезпеку⁴⁰. Мало хто прислухався тоді до слів А. Фотиги: «Російська агресія проти Грузії була першим кроком. Сьогодні Україна бореться за всіх нас»⁴¹ і заклику до Трансатлантичного альянсу підтримати Україну, так само, як він колись ефективно підтримав «Солідарність» і Польщу. Проте в Росії її думки почули, і 2015 р. А. Фотига була включена до російського списку осіб з Європейського Союзу, яким заборонено в'їзд в країну⁴². Відтоді російські спецслужби ще ретельніше стежили за її діяльністю. Різкій критиці російський уряд і Європейська федерація журналістів піддали зокрема підготовлену А. Фотигою резолюцію Європарламенту «Стратегічні комунікації ЄС як протидія пропаганді третіх сторін» (про інформаційну протидію російським ЗМІ), ухвалену 23 листопада 2016 р. Відповідно до резолюції інструментами протидії пропаганді проти ЄС мали стати цензура російських ЗМІ, таких як RT і Sputnik.

Втім, активна і ефективна діяльність Анни Фотиги в Європарламенті забезпечила їй підтримку 160 517 виборців на наступних виборах 2019 р., у 9-й каденції коло її обов'язків значно розширилося. Вона увійшла ще до складу делегацій до Парламентської асамблеї партнерства між ЄС та Великою Британією, до Парламентського комітету партнерства ЄС-Вірменія, Комітету парламентського співробітництва ЄС-Азербайджан, Парламентського комітету асоціації ЄС-Грузія та до Парламентської асамблеї Європест, очолила Партію європейських консерваторів і реформістів.

Окремим напрямом діяльності євродепутата А. Фотиги стала боротьба за звільнення українських в'язнів із російського політичного арешту. Через страйк авіаліній їй не вдалося взяти участь у зустрічі 8 листопада 2019 р. у Посольстві Польщі в Україні з колишніми політичними в'язнями Росії, представниками Уряду України, дипломатами і журналістами, де Віце-маршалек Сейму Мальгожата Госєвска представила план дій щодо повернення до норм міжнародного права на Донбасі і в Криму. Однак присутність А. Фотиги була відчутною — вона надіслала лист підтримки⁴³.

У березні 2020 р. А. Фотига на запрошення Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга стала одним із десяти експертів до групи, створеної за його ініціативи для роботи над реформуванням Північноатлантичного альянсу.

Після початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну А. Фотига рішуче підтримала героїчну боротьбу українського народу проти агресора за європейські цінності й державну незалежність. У сотнях інтерв'ю і на зустрічах різних форматів вона рішуче й послідовно наголошувала на беззастережній підтримці України й закликала Євросоюз до надання економічної, гуманітарної і військової допомоги, якомога швидшого передавання на передову лінію фронту зброї та боєприпасів, викривала сутність Росії як держави-агресора⁴⁴. Свою підтримку України вона висловлювала також присутністю на заходах культурної дипломатії. Символічне значення мала зокрема її участь в урочистому Форумі Прометейської нагороди імені Президента Леха Качинського в 2022 р., коли лауреатом було визнано Захисників України, та участь у дискусії, присвяченій Міжмор'ю у глобальній системі безпеки. Тоді від імені Українського Народу нагороду прийняв Посол України Андрій Дешиця⁴⁵.

Громадянська позиція й активна діяльність євродепутатки була відзначена державною нагородою України. Президент України Володимир Зеленський особисто вручив Анні Фотизі 12 листопада 2022 р. Орден «За заслуги» III ступеня. Разом з нею державні нагороди України отримали представники польської влади й журналісти, які підтримали Україну під час війни⁴⁶.

У її особистій боротьбі проти Росії однією з ключових тем залишалася боротьба за правду про Катинь. До річниці Катинських розстрілів група А. Фотиги «Європейські консерватори і реформісти» організувала в Європейському парламенті в Страсбурзі виставку під назвою «Знищення польської еліти. Акція АВ — Катинь». Учасники відкриття виставки говорили про причинно-наслідковий зв'язок, що веде від Мюнхена до Катинського лісу, потім Ялти, втрати суверенітету і боротьби за правду про геноцид, вчинений у Катині, Мідному, Харкові та Биківні. Чітке артикулювання поняття геноцид щодо польського народу в такий спосіб підкреслювало агресивну сутність російської політики. Ті самі паралелі простежувалися й під час відзначення сумної дати — 75-річниці радянського вторгнення до Польщі⁴⁷. У своїх виступах, пов'язаних із сумними річницями, Анна Фотига закликала Захід не ігнорувати уроки історії, оскільки Росія, маніпулюючи історією, робить конкретні кроки до реанімації російської (радянської) імперії, не діставши належного опору під час її агресії проти Грузії 2008 року, Смоленської катастрофи, цинічного порушення суверенітету й цілісності України.

На початку грудня 2022 р. А. Фотига знову відвідала Київ у складі делегації Комітету із закордонних справ та підкомітету з питань безпеки та оборони Європейського парламенту (голова підкомітету з питань безпеки та оборони Європейського парламенту Наталі Луазо, голова неформальної Групи друзів європейської України у Європарламенті Петрас Ауштрявічус, постійний доповідач Європарламенту щодо України Міхель Галер, депутати Європарламенту Тоніно Піцула і Ханна Нойман) на чолі з заступником голови Комітету із закордонних справ Європарламенту Урмасом Паетом. Делегація обговорила в Офісі Президента висунуті Україною ініціативи, зокрема Київський безпековий договір і мирні ініціативи Президента Володимира Зеленського, а також питання військової допомоги Україні, збільшення підтримки для відновлення інфраструктури, надання трансформаторів та іншого обладнання для української енергетики, посилення санаційного тиску щодо Росії⁴⁸.

27 червня 2023 р. А. Фотига взяла участь як депутатка Європарламенту разом зі своєю колегою з Литви Расою Юкнявічене в міжнародній конференції, організованій Центром стратегічних комунікацій спільно з Асамблеєю народів Кавказу і присвяченій 105-річчю проголошення Республіки Горців Північного Кавказу. Учасники обговорили не лише історичні питання, але й проблеми, пов'язані зі збройною агресією країни-терориста Російської Федерації проти України та необхідністю визволення усіх пригноблених народів. Анна Фотига дискутувала разом з іншими учасниками панелі (Фредерік Старр, Пол Гобл, Януш Бугайський, Девід Саттер, Раса Юкнявічене, Олексій Гончаренко, Федір Веніслав-

ський, Олег Дунда) про геополітичне значення Північного Кавказу в контексті російсько-української війни. Євродепутатка на прикладі польського досвіду вказала на фундаментальну важливість єдності та солідарності перед обличчям імперіалізму. А в липні 2023 р. вона брала участь у зустрічах з представниками німецької та польської влади делегації Європарламенту, яка оцінювала місію військової допомоги Європейського Союзу в Україні (EUMAM Ukraine). На дебатах у Європейському парламенті А. Фотига закликала до непохитної підтримки України? яка «бореться від нашого імені і стікає кров'ю», «зараз, негайно і без попередніх умов», застерігала від уникнення втоми від війни⁴⁹ та наполягала на запровадженні санкцій щодо Білорусі, адекватних злочину білоруського режиму як співучасника російської агресії проти України. Натомість білоруським опозиційним активістам вона надавала всіляку підтримку, особисто зустрічалася з дружиною кандидата в президенти Миколи Статкевича, ув'язненого білоруським режимом у Мінську й утримуваного без належного догляду, незважаючи на проблеми зі здоров'ям, та чоловіком ув'язненої активістки «Європейської Білорусі», матері двох малолітніх дітей Паліни Шаренди Панасюк⁵⁰.

Без А. Фотиги не міг обійтися й інавгураційний саміт міжнародного консультаційно-координаційного формату «Кримська платформа», ініційованого Україною з метою пошуку способів підвищення ефективності міжнародного реагування на окупацію Криму і захисту жертв окупаційного режиму та запобігання подальшим порушенням прав людини, а також відповідей на зростання безпекових загроз і шляхів досягнення деокупації Криму та повернення його Україні мирним шляхом. А. Фотига разом із головою Меджлісу кримськотатарського народу Рефатом Чубаровим, заступницею міністра закордонних справ України Еміне Джапаровою, генеральною прокуроркою Іриною Венедиктовою взяла участь у першій тематичній панелі саміту «Колонізація ХХІ сторіччя: подолання наслідків та відновлення прав кримськотатарського народу як інструмент деокупації Криму», учасники якої обговорили майбутнє півострова в складі України після деокупації та проблеми збереження кримськотатарської мови й культури, загрожених через окупацію⁵¹.

Невдовзі Анна Фотига разом Александром Вондрою організували в Європейському парламенті в Брюсселі конференцію на тему «Десятиліття окупації Криму — європейська безпека в заручниках російського імперіалізму» за участі заступниці міністра закордонних справ України Еміне Джапарової, колишнього директора Інформаційного офісу НАТО в Москві, експерта Центру східних досліджень Роберта Пшеля, голови Кримської правозахисної групи, координаторки Експертної мережі Міжнародної Кримської платформи Ольги Скрипник, експертів з України, США, Грузії.

У своєму виступі А. Фотига показала, яке значення для росіян набув Крим за десятиліття окупації: мілітаризація півострова перетворила його на загрозу не лише для України, а й усього Чорноморського басейну, і ширше — в контексті нападу на Сирію, провокацій у регіоні Балтійського моря, блокування свободи судноплавства та поводження з морями як з внутрішніми водами Росії. Проведення конференції за участі безпосередніх творців Кримської платформи, до роботи якої долучилися понад 70 країн світу, і міжнародних експертів підкреслювало глибинне розуміння А. Фотигою сутності російського імперіалізму в сучасних умовах і рішучу підтримку справедливої боротьби України за деокупацію й демілітаризацію Криму⁵². Символічно, що саме з рук євродепутатки Анни Фотиги отримала пам'ятний подарунок — кинджал для свого чоловіка — дружина Лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемілева пані Сафінар Джемілева. Церемонія відбулася в листопаді 2023 р., через кілька місяців після вручення Президентом Республіки Польща Анджеєм Дудою Мустафі Джемілеву найвищої нагороди Польщі Ордена Білого Орла, у Варшаві під час конференції «Непереможний дух. Антирадянські дисиденти проти російського імперіалізму». Під час вручення Анна Фотига наголосила на незмінній підтримці України в її протистоянні Росії і на тому, що результат війни вплине на всіх.

Зі створенням Форуму Вільних Народів Постросії як міжнародної спільноти та громадської платформи, що об'єднує лідерів рухів поневолених націй та регіонів сучасної Росії і представників політичного, дипломатичного, медійного та аналітичного істеблішменту вільних держав світу з метою мирної та ненасильницької деколонізації, деімперіалізації, денацифікації, демілітаризації та денуклеаризації сучасної Росії, Анна Фотига стала Постійним спікером, починаючи від першої зустрічі 8–9 травня 2022 р. у Варшаві.

За підтримки фракції Європейських консерваторів та реформістів Європарламенту і А. Фотиги зокрема відбувся 23–25 вересня 2022 р. у Гданську 3-й Форум, на якому було визнано, поки Росія залишається єдиною державою, керованою з імперського центру, вона поневолюватиме своїх громадян і загрожуватиме всіма засобами (включно з воєнними) сусідам та миру у всьому світі. Зокрема обговорювалася Побудова нової архітектури безпеки в Балто-Скандинавському регіоні як компоненту Євро-Атлантичної системи Міжмор'я — перспективи розширення Балто-Чорноморсько-Адріатичної кооперації, та був підписаний Гданський маніфест: План реконструкції Постросії (23–25 вересня 2022 р.), який передбачав розроблення стратегічного плану «Реконструкції держав постросійського простору»⁵³.

Разом із Космою Злотовським Анна Фотига організувала 5-й Форум Вільних Народів Постросії, що відбувся в Брюсселі в Європейському

парламенті 31 січня 2023 р. під назвою «Імперська Росія: Завоювання, геноцид і колонізація. Перспективи деїмперіалізації та деколонізації»⁵⁴. Експерти, історики, журналісти, правозахисники, політики з обох боків Атлантики, а також лідери і представники понад 20 корінних народів Росії (Сибір, Ічкерія, Черкесія, Татарстан, Кубань, Башкортостан, Саха, Карелія та інші регіони) обговорювали перспективи деколонізації та деїмперіалізації Росії і дискутували на такі теми, як «Імперська ідеологія (від Московії до "русского мира") та завоювання й експлуатація (від Івана Грозного до Владіміра Путіна)», «Вплив нападу Москви на Україну на нації та регіони в Російській Федерації», «Деїмперіалізація та деколонізація. Тюрма народів після війни» та «Політика Заходу щодо Росії — за межами статус-кво»⁵⁵.

А. Фотига подала своє бачення перспективи створення на постросійському просторі вільних і незалежних держав. Глибоке розуміння сутності «цінностей русского міра» та притаманного йому «культурного присвоєння», викрадення культурної спадщини корінних народів давало їй підстави стверджувати, що «немає і не може бути російського газу, нафти, алюмінію, вугілля, урану, алмазів, зерна, лісу, золота тощо. Все це ресурси татарські, башкирські, сибірські, карельські, ойратські, черкеські, бурятські, якутські, уральські, кубанські, ногайські і таке інше...Михаїл Лермонтов крав легенди підкорених черкесів, а етнічному українцеві Миколі Гоголю росіяни завжди відмовляли у національній самосвідомості...»⁵⁶. Вона закликала не боятися розпаду Росії, оскільки агресивна імперія створюватиме більші ризики для країн-сусідів і світу загалом і закликала підтримувати права корінних народів, які внаслідок російського завоювання та колонізації опинилися в межах Росії⁵⁷.

Від грудня 2022 р. рішення Форуму привертало пильну увагу депутатів Держдуми Росії, які ухвалили два закони, що запроваджували покарання і прирівнювали до екстремізму поширення й демонстрацію карт та зображень, що «спростовують територіальну цілісність Росії». 17 березня 2023 р. Генпрокуратура Росії визнала форум «небажаною організацією», яка «становить загрозу основам конституційного ладу та безпеки Російської Федерації», а її лідери «закликають до порушення територіальної цілісності Російської Федерації та виступають із сепаратистським націоналізмом».

Чітку позицію висловила А. Фотига щодо «зернової блокади» в Польщі, назвавши акцію протесту фермерів черговою дестабілізаційною акцією Кремля і закликала вільний світ створити «сільськогосподарський Рамштайн»⁵⁸. Безкомпромісною була її підтримка щодо прагнення України вступити в ЄС і НАТО як питання, пов'язаного не лише з безпекою України, а й інших країн⁵⁹. На засіданнях Європарламенту вона послідовно продовжувала підтримувати Україну, наполягаючи на розширенні

військової допомоги і виробленні плану перемоги України. «І для того, щоб її надати, нам потрібна лише політична воля», — заявила Фотига, нагадавши, що Україна стікає кров'ю, захищаючи також і європейців⁶⁰.

Висновки

Історії двох перших жінок у керівництві зовнішньополітичних відомств України й Польщі після відновлення державної незалежності засвідчує спільність проблем, які виникали в кар'єрному просуванні жінок у обох країнах, і демонструє особливості праці кар'єрного дипломата і проблеми політичного призначення на найвищі посади в зовнішньополітичному відомстві. Водночас діяльність Наталі Зарудної і Анни Фотиги в керівництві міністерств закордонних справ має багато спільного. Обидві унікальні жінки, попри різний професійний шлях і посади, які вони обіймали в керівництві міністерств закордонних справ, мали багато спільного в цінностях, підходах до самоорганізації і ставленні до своїх обов'язків. Якщо Наталя Зарудна мала освіту філолога, викладача англійської та іспанської мов, то Анна Фотига закінчила відділення зовнішньої торгівлі Факультету економіки і транспорту Гданського університету, навчалася міжнародної економіки. Однак Наталя Зарудна розпочала одразу кар'єру в зовнішньополітичному відомстві, а Анна Фотига упродовж тривалого часу займалася політичною діяльністю, хоч тісно пов'язаною з міжнародними відносинами. Спільними рисами обох видатних дипломаток можна назвати принциповість, сміливість і безкомпромісність у вирішенні складних проблем, рішучість і наполегливість у досягненні справедливих цілей, патріотизм і повага до цінностей інших народів. Своєю діяльністю вони доводили можливість ефективного функціонування жінки у верхніх ешелонах дипломатичної служби.

¹ Захарова О., Марценюк Т. Гендерні особливості дипломатичної служби в Україні та світі. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 35 с. URL: https://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/zh_nki_v_diplomat_nutrosch.pdf.

² Про призначення Н. Зарудної заступником Державного секретаря МЗС України: Указ Президента України № 892/2002 від 1 жовтня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892/2002#Text>

³ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1772. Арк. 40, 180.

⁴ Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. Київ: Вища школа, 2002. 195 с. URL: https://tourlib.net/books_history/fedorchenko51.htm

⁵ Зарудна Н. «Ми відчували свою причетність до важливих змін». *Жіноче обличчя української дипломатії. Нариси, спогади, інтерв'ю*. Автор-упоряд. Ірина Матяш. Житомир, 2024. С. 84.

⁶ ГДА МЗС. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 68026. Арк. 72.

⁷ Там само. Арк. 74.

- ⁸ ГДА МЗС. Ф. 1. Оп. 3. Спр. 6847. Арк. 51.
- ⁹ Кубальський О.Н. Біловезька угода про створення СНД 1991. *Енциклопедія історії України*: У 10 т. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. К.: Наук. думка, 2003. Т. 1: А–В. С. 283.
- ¹⁰ Зарудна Н. «Ми відчували свою причетність до важливих змін»... С. 84.
- ¹¹ Балюк Н. Дмитро Чекалкін: «Головні речі у житті — це не речі». URL: <https://wz.lviv.ua/ukraine/430810-dmytro-chekalkin-holovni-rechi-u-zhytti-tse-ne-rechi>
- ¹² ГДА МЗС. Ф. 1. Оп. 4. Спр. 6766. Арк. 95.
- ¹³ Зарудна Н. «Ми відчували свою причетність до важливих змін»... С. 85–86.
- ¹⁴ Бутирська Н. Україна та Республіка Корея: далекі географічно — близькі за духом. URL: <https://prismua.org/south-korea/>
- ¹⁵ Президент США подякував українцям. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_prezident-ssa-podyakuvav-ukrayincyam/964631#:~:text
- ¹⁶ Зарудна Н. «Ми відчували свою причетність до важливих змін»... С. 87–88.
- ¹⁷ Życiorys. URL: <https://web.archive.org/web/20180902181931/http://fotyga.pl/kariera-zawodowa/>
- ¹⁸ 9 maja 2006 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński dokonał zmian w składzie Rady Ministrów. URL: <https://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2006/anna-fotyga-nowym-ministrem-spraw-zagranicznych,28170,archive>
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Minister Anna Fotyga członkiem RBN. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/620,Minister-Anna-Fotyga-czlonkiem-RBN.html> 18.02
- ²¹ Igor Janke. Sylwetka byłej szefowej dyplomacji Anny Fotygi. URL: <https://www.rp.pl/plus-minus/art6982831-sylwetka-bylej-szefowej-dyplomacji-anny-fotygi>
- ²² Anna Fotyga została Szefem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2007/anna-fotyga-zostala-szefem-kancelarii-prezydenta-rzeczypospolitej-polskiej,27675,archive>
- ²³ Див.: Janke Igor. *Sylwetka byłej szefowej dyplomacji Anny Fotygi*. URL: <https://www.rp.pl/plus-minus/art6982831-sylwetka-bylej-szefowej-dyplomacji-anny-fotygi>
- ²⁴ Там само.
- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Про присвоєння Н. Зарудній дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посла. Указ Президента України №408/2008. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4082008-7457>
- ²⁷ Німеччина дала Україні гроші на «Євро-2012», 16 грудня 2010 р. URL: https://www.volynnews.com/news/ukraine/nimechchyna_dala_ukrayini_hroshi_na_ievro-2012/
- ²⁸ У Берліні з'явиться дошка Лесі Українки, 27 серпня 2010 р. URL: <https://www.dw.com/uk/>
- ²⁹ Німеччина підтримує громадянське суспільство України, а не її політиків — експерти, 20 червня 2013 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25022334.html>
- ³⁰ ТОП-10 Ukrainian ambassadors abroad. URL: <https://iwp.org.ua/en/publication/rejtyng-top-10-posliv-v-ukrayini-ta-za-kordonom/>
- ³¹ Павлюк О. Для України головування в ОБСЄ може стати кроком в напрямку європейської інтеграції. *Український журнал*. 2011. № 3. С. 36–39.
- ³² В Астане проведена Національна підготовительная конференция к економіко-екологічному форуму ОБСЄ, 25 юнія 2013 р. “Top-10 Ambassadors in Ukraine and Abroad” URL: <https://www.osce.org/ru/astana/103239>
- ³³ Центр ОБСЄ підтримав перший Казахстанський водний форум, 4 листопада 2014 р. URL: <https://www.osce.org/kk/astana/126388>
- ³⁴ Зарудна Н. «Ми відчували свою причетність до важливих змін»... С. 101–103.

³⁵ Центр ОБСЕ оказываєт поддержку в проведении семинара, посвященного теме зеленой экономики в Казахстане, 11 апреля 2014 г. URL: <https://www.osce.org/ru/astana/117562>

³⁶ Na trwale powstrzymać Rosję 2014, 3.09. URL: <https://web.archive.org/web/20190608025055/http://fotyga.pl/2014/09/na-trwale-powstrzymac-rosje/>

³⁷ Anna Fotyga: Możemy mówić o wojnie hybrydowej i agresywnych działaniach propagandy rosyjskiej 2015, 28 maja. URL: <https://web.archive.org/web/20190608025134/http://fotyga.pl/2015/05/anna-fotyga-mozemy-mowic-o-wojnie-hybrydowej-i-agresywnych-dzialaniach-propagandy-rosyjskiej/>

³⁸ Арсеній Яценюк прийняв делегацію групи Європейських консерваторів і реформістів Європейського Парламенту. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247619713>

³⁹ Do czego to jeszcze doprowadzi? URL: <https://web.archive.org/web/20190608025043/http://fotyga.pl/2014/09/pamiec-i-prawda-75-lat-po-sowieckiej-napasci-na-polske/>

⁴⁰ Anna Fotyga w Kijowie o idei Międzymorza i współpracy transatlantycznej. 2015, 29 maja URL: <https://fotyga.pl/2015/05/anna-fotyga-w-kijowie-o-idei-miedzymorza-i-wspolpracy-transatlantycznej/>

⁴¹ Там само.

⁴² Оприлюднено «чорний список» європолітиків, яким заборонено в'їзд до РФ. Корреспондент.net, 30 травня 2015. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/russia/3521424-opryludneno-chornyi-spysoy-uevropolitykiv-yakym-zaboroneno-vizd-do-rf>

⁴³ Посольство Республики Польша у Києві. Ambasada RP w Kijowie. URL: <https://www.facebook.com/100064789593834/posts/2890750430959602/>

⁴⁴ Росія повинна зазнати поразки у війні, а в Україні немає іншого виходу, ніж перемоги, — євродепутатка Фотига, URL: https://censor.net/ua/news/3478352/rosiya_povynna_zaznaty_porazky_u_viyini_a_v_ukrayiny_nemaye_inshogo_vyrodu_nij_peremogty_uevrodeputatka

⁴⁵ Anna Fotyga wzięła udział w Forum Nagrody Prometejskiej, gdzie tegorocznymi laureatami Nagrody Prometejskiej im. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego zostali Obrońcy Ukrainy. URL: <https://fotyga.pl/2022/04/forum-nagrody-prometejskiej-2022/>

⁴⁶ tvn24.pl, 12 листопада 2022 р.

⁴⁷ Pamięć i prawda. 75 lat po sowieckiej napaści na Polskę 17.09.2024. URL: <https://web.archive.org/web/20190608025043/http://fotyga.pl/2014/09/pamiec-i-prawda-75-lat-po-sowieckiej-napasci-na-polske/>

⁴⁸ Україна розраховує на подальшу потужну підтримку з боку Європарламенту, зокрема в наданні гарантій безпеки нашій країні — Андрій Єрмак на зустрічі з євродепутатами. URL: https://president.gov.ua/news/ukrayina-rozrahovuye-na-podalshu-potuzhnu-pidtrimku-z-boku-y-79601?fbclid=IwAR2W5ro5U6maLp66eaHf1URAKyX9kgznG_J4PRDC3nNm2iPprlOMMOJBRfc

⁴⁹ Fotyga i Breza apelują w PE o niegasnące wspieranie Ukrainy. "Kraj jest na granicy bankructwa". URL: <https://polskieradio24.pl/artykul/3330806,fotyga-i-breza-apeluja-w-pe-o-niegasnace-wspieranie-ukrainy-kraj-jest-na-granicy-bankructwa>

⁵⁰ Anna Fotyga dla Polskiego Radia: sankcje UE na Białoruś powinny być ostrzejsze i szybciej nakładane. URL: <https://www.polskieradio.pl/399/7975/artykul/3212545,anna-fotyga-dla-polskiego-radia-sankcje-ue-na-bialorus-powinny-byc-ostrejsze-i-szybciej-nakladane>

⁵¹ URL: <https://detector.media/infospace/article/191369/2021-08-22-krymska-platforma-vse-shcho-treba-znaty-pro-masshtabnu-podiyu-v-kyievi/>

⁵² Odzyskanie Krymu będzie ciosem w rosyjski imperializm 21/03/2024. URL: <https://fotyga.pl/2024/03/odzyskanie-krymu-bedzie-ciosem-w-rosyjski-imperializm/>

⁵³ URL: surma.com.ua/print:page,1,793-pryvitaly-annu-fotygu-polskogo-chlena-ievropeiskogo-parlamentu.html

⁵⁴ 31 січня 2023 року з 9:30 до 18:30 у будівлі Європарламенту в Брюсселі відбудеться конференція «Імперська Росія: Завоювання, геноцид і колонізація. Перспективи деімперіалізації та деколонізації». URL: <https://texty.org.ua/fragments/108828/imperska-rosiya-zavouyuvannya-henocyd-i-kolonizaciya-u-bryusseli-hovorytymut-pro-rozpad-rf/>

⁵⁵ URL: <https://texty.org.ua/fragments/108828/imperska-rosiya-zavouyuvannya-henocyd-i-kolonizaciya-u-bryusseli-hovorytymut-pro-rozpad-rf/>

⁵⁶ Анна Фотига. Демонтаж Російської Федерації. Світ має виступити з відважною ініціативою 27 січня, 2023. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/demontazh-rosijskoji-federatsiji-svit-maje-vistupiti-z-vidvazhnoju-initsiativoju-904856.html>

⁵⁷ URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/demontazh-rosijskoji-federatsiji-svit-maje-vistupiti-z-vidvazhnoju-initsiativoju-904856.html>

⁵⁸ Kolejna akcja destabilizacyjna Kremla: walka głodem. Anna Fotyga: Wolny Świat powinien utworzyć "rolnicze Ramstein" 17.08.2023. URL: <https://www.polskieradio.pl/399/7975/artykul/3226235,kolejna-akcja-destabilizacyjna-kremla-walka-glodem-anna-fotyga-wolny-swiat-powinien-utworzyc-rolnicze-ramstein>

⁵⁹ URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/3189654>

⁶⁰ У Європарламенті пропонують укласти план перемоги України. URL: <https://www.dw.com/uk/u-evroparlamentu-proponuut-uklasti-plan-peremogi-ukraini/a-68187966>

REFERENCES

1. *Ambasada RP w Kijowie*. <https://www.facebook.com/100064789593834/posts/2890750430959602/> [in Polish].

2. *Anna Fotyga. Demontazh Rosijs'koj Federatsii. Svit maie vystupyty z vidvazhnoju initsiatyvoju 27 sichnia, 2023*. <https://glavcom.ua/world/world-politics/demontazh-rosijskoji-federatsiji-svit-maje-vistupiti-z-vidvazhnoju-initsiativoju-904856.html> [in Ukrainian].

3. *Anna Fotyga dla Polskiego Radia: sankcje UE na Białoruś powinny być ostrzejsze i szybciej nakładane*. <https://www.polskieradio.pl/399/7975/artykul/3212545,anna-fotyga-dla-polskiego-radia-sankcje-ue-na-bialorus-powinny-byc-ostrzejsze-i-szybciej-nakladane> [in Polish].

4. *Anna Fotyga w Kijowie o idei Międzymorza i współpracy transatlantyckiej. 2015, 29 maja*. <https://fotyga.pl/2015/05/anna-fotyga-w-kijowie-o-idei-miedzymorza-i-wspolpracy-transatlantyckiej/> [in Polish].

5. *Anna Fotyga wzięła udział w Forum Nagrody Prometejskiej, gdzie tegorocznymi laureatami Nagrody Prometejskiej im. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego zostali Obrońcy Ukrainy*. <https://fotyga.pl/2022/04/forum-nagrody-prometejskiej-2022/> [in Polish].

6. *Anna Fotyga została Szefem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*. <https://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosci/aktualnosci-rok-2007/anna-fotyga-zostala-szefem-kancelarii-prezydenta-rzeczypospolitej-polskiej,27675,archive> [in Polish].

7. *Arsenij Yatseniuk pryjniav delehatsiiu hrupy Yevropejs'kykh konservatoriv i reformistiv Yevropejs'koho Parlamentu*. <https://www.kmu.gov.ua/news/247619713> [in Ukrainian].

8. *Baliuk, N. Dmytro Chekalkin: Holovni rechi u zhytti — tse ne rechi*. <https://wz.lviv.ua/ukraine/430810-dmytro-chekalkin-holovni-rechi-u-zhytti-tse-ne-rechi> [in Ukrainian].

9. *Butyrs'ka, N. Ukraina ta Respublika Korea: daleki heohrafichno — blyz'ki za dukhom*. <https://prismua.org/south-korea/> [in Ukrainian].

10. *Do czego to jeszcze doprowadzi?* <https://web.archive.org/web/20190608025043/http://fotyga.pl/2014/09/pamiec-i-prawda-75-lat-po-sowieckiej-napasci-na-polske/> [in Polish].

11. *Fedorchenko, V.K., & D'orova, T.A. (2002). Istoriiia turizmu v Ukraini*. Kyiv [in Ukrainian].

